

SURXONDARYO VILOYATIDA MAHALLIY BUDJETLAR DAROMADLARI TARKIBI VA ULARNI SHAKLLANTIRISHNING HOLATI TAHLILI

Salomova Muyassar Fayzullayevna

Termiz davlat universiteti, Iqtisodiyot (tarmoqlar va soxalar bo'yicha) mutaxassisligi
2-bosqich magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatida mahalliy budjet daromadlari tarkibi va ularni shakllantirishning holati o'rganiladi. Viloyatning moliyaviy manbalari, mahalliy daromadlarni shakllantirishdagi asosiy manbalar va ularning samaradorligi tahlil qilinadi. Shuningdek, mahalliy budjetlar tarkibini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar. Mahalliy budjet, daromad tarkibi, Surxondaryo viloyati, moliyaviy manbalar, daromadlarni shakllantirish.

Abstract

This article studies the structure of local budget revenues and the state of their formation in Surkhandarya region. The financial sources of the region, the main sources of local revenue formation and their effectiveness are analyzed. Also, proposals are developed to improve the structure of local budgets.

Keywords. Local budget, revenue structure, Surkhandarya region, financial sources, revenue generation.

KIRISH

Surxondaryo viloyati O'zbekistonning janubiy hududi bo'lib, o'ziga xos ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarga ega. Hududning barqaror rivojlanishi uchun mahalliy budjet daromadlarining shakllanishi va ulardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada viloyatda mahalliy budjet daromadlari manbalarining tahlili va ularni shakllantirishning dolzarb masalalari yoritiladi.

Mahalliy budjetlar davlat moliyasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning moliyaviy asosini tashkil etadi. Surxondaryo viloyatida mahalliy budjetlarning daromadlari va ularni shakllantirish holatini tahlil qilish ushbu hududning iqtisodiy barqarorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mahalliy budjetlar daromadlari tarkibi bo'yicha bir qancha ilmiy ishlarda O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar tajribalari ko'rib chiqilgan. Iqtisodchi olimlar mahalliy daromadlarning asosiy manbalarini, ularning hududiy rivojlanishdagi rolini o'rganishgan. Surxondaryo viloyatida ham mahalliy daromadlarni shakllantirishda soliq tushumlari, davlat subsidiya va grantlari, shuningdek, boshqa daromadlar muhim o'rin tutadi.

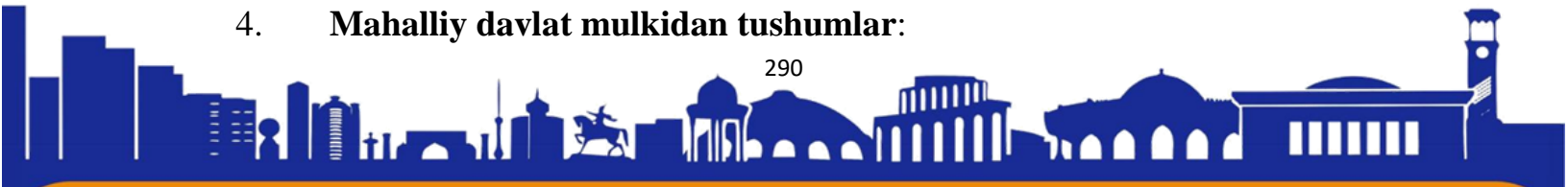
Tadqiqotda statistik tahlil, hududiy ma'lumotlar tahlili va solishtirma usullar qo'llanildi. Viloyat mahalliy budjetining daromad manbalari o'rganilib, ularning shakllantirishdagi mavjud holatlar tahlil qilindi. Surxondaryo viloyati uchun moliyaviy resurslarning qanday taqsimlanishi hamda ularning samaradorligi o'rganildi.

NATIJALAR

Surxondaryo viloyatida mahalliy budjet daromadlari asosan soliq tushumlari va davlat subsidiyalaridan tashkil topgan. Biroq, soliq bazasining torligi va norasmiy iqtisodiyotning yuqori darajasi mahalliy budjet daromadlarini oshirishga to'sqinlik qilmoqda. Shuningdek, davlat tomonidan ajratiladigan subsidiyalar viloyat iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlasa-da, ularning samaradorligini oshirish lozim.

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjet daromadlari quyidagi asosiy manbalardan shakllanadi:

1. **Soliq tushumlari:**
 - Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i
 - Yuridik shaxslarning foyda solig'i
 - QQS va aksiz solig'i
 - Mulk solig'i
 - Yer solig'i
2. **Davlat boji va yig'implari:**
 - Notarial harakatlar uchun bojlar
 - Davlat ro'yxatidan o'tish uchun yig'implar
 - Transport vositalari bo'yicha yig'implar
3. **Davlat subsidiyalari va transferlar:**
 - Respublika budjetidan ajratiladigan mablag'lar
 - Ijtimoiy dasturlar uchun grant va subsidiyalar
4. **Mahalliy davlat mulkidan tushumlar:**

- Davlat mulkidan ijara to‘lovlari
- Korxonalaridan olinadigan dividendlar

Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish holati

Surxondaryo viloyatida mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish quyidagi omillar ta’sirida yuzaga keladi:

- **Soliq solish bazasining kengayishi** – yangi ishlab chiqarish korxonalari va tadbirkorlik subyektlarining ko‘payishi natijasida daromadlar oshmoqda.
- **Qishloq xo‘jaligi va turizm sohasi rivojlanishi** – agrar sektor va turizmning mahalliy budjetga qo‘shayotgan hissasi ortib bormoqda.
- **Mahalliy soliq imtiyozlari** – kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash maqsadida berilayotgan soliq imtiyozlari daromadlarni qisqartirishi mumkin.
- **Respublika budjetidan transferlar hajmi** – viloyat o‘zining moliyaviy mustaqilligini ta’minlash uchun subsidiya va grantlarga bog‘liq bo‘lib qolmoqda.

1-jadval. Surxondaryo viloyati mahalliy budjeti daromadlarining tarkibi va ulushi foizlarda aks ettirilgan

Daromad Manbalari	Foiz ulushi (%)
Umumdavlat soliqlari bo'yicha ajratmalar	40
Mahalliy soliqlar va yig'imlar	20
Davlat bojlari va jarimalar	10
Davlat mulkini ijaraga berish	8
Transfertlar	15
Boshqa tushumlar	7

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjeti daromadlari tarkibi va ularni shakllantirish holatini tahlil qilish uchun mavjud ma'lumotlarga tayanamiz.

1. Mahalliy budjet daromadlari tarkibi

Surxondaryo viloyatining 2023-yilgi mahalliy budjeti tasdiqlangan qarorga ko'ra, viloyat budjeti daromadlari quyidagi manbalardan shakllantiriladi:

Umumdavlat soliqlari bo'yicha ajratmalar: Bu soliqlar viloyat budjetiga ajratmalar shaklida o'tkaziladi.

Mahalliy soliqlar va yig'imlar: Viloyat hududida to'planadigan soliqlar va yig'imlar to'liq hajmda mahalliy budjetga yo'naltiriladi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

Davlat bojlari va jarimalar: Qonun hujjatlarida belgilangan miqdorlarda davlat bojlari va jarimalaridan tushgan mablag'lar.

Davlat mulkini ijaraga berishdan tushumlar: Davlat mulkini ijaraga berish orqali olingan daromadlar.

Boshqa tushumlar: Qonun hujjatlarida belgilangan boshqa daromad manbalari.

Shuningdek, respublika budjetidan ajratiladigan tartibga soluvchi budjetlararo transfertlar ham viloyat budjetining muhim daromad manbalaridan biridir.

2. Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish holati

Surxondaryo viloyatining mahalliy budjeti daromadlarini shakllantirishda quyidagi holatlar kuzatiladi:

Soliq tushumlari: Viloyatning iqtisodiy faolligi va soliq bazasiga bog'liq holda umumdavlat soliqlaridan ajratmalar va mahalliy soliqlar orqali daromadlar shakllanadi.

Transfertlar: Mahalliy budjetning xarajatlarini qoplash maqsadida respublika budjetidan ajratiladigan transfertlar muhim rol o'ynaydi.

Boshqa daromad manbalari: Davlat mulkini ijaraga berish, davlat bojlari va jarimalar kabi manbalar orqali qo'shimcha daromadlar olinadi.

Umuman olganda, Surxondaryo viloyati mahalliy budjeti daromadlari tarkibi turli manbalardan shakllanadi va ularni shakllantirishda viloyatning iqtisodiy faolligi, soliq siyosati va respublika budjeti bilan o'zaro munosabatlar muhim ahamiyatga ega.

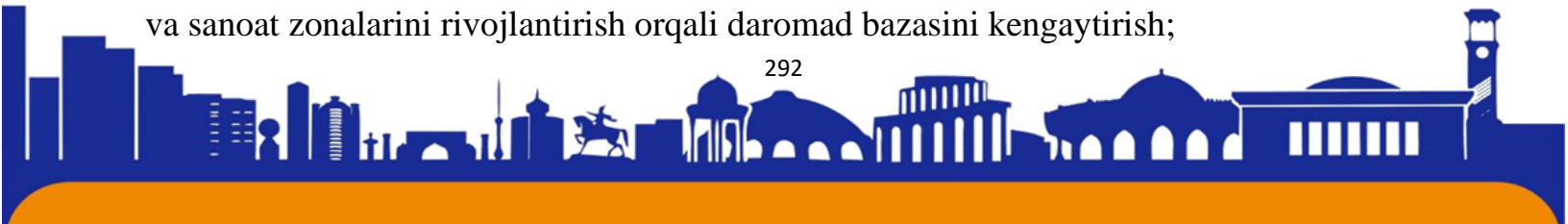
XULOSA

Surxondaryo viloyatida mahalliy budjet daromadlarining tarkibi turli manbalardan shakllansa-da, ularni yanada kengaytirish va samaradorligini oshirish zarur. Soliq bazasini kengaytirish, yangi iqtisodiy manbalar yaratish va davlatning qo'shimcha moliyaviy ko'magini jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilishi lozim. Bu hududning barqaror rivojlanishi va iqtisodiy mustaqilligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tahlil natijalariga ko'ra, Surxondaryo viloyatining mahalliy budjeti daromadlarining asosiy qismini soliq tushumlari tashkil etadi. Biroq, mahalliy daromadlarning ko'payishini ta'minlash uchun quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- **Soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish** – soliq to'lovchilarni rag'batlantirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish;

- **Investitsiyalarni jalb qilish** – yangi ishlab chiqarish korxonalarini ochish va sanoat zonalarini rivojlantirish orqali daromad bazasini kengaytirish;

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-1

- **Tashqi moliyaviy manbalarni jalb qilish** – xalqaro grant va kreditlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish;
- **Turizm va qishloq xo‘jaligini qo‘llab-quvvatlash** – bu sohalarni rivojlantirish orqali mahalliy daromadlarni ko‘paytirish.

Ushbu tahlil Surxondaryo viloyati mahalliy budjetining moliyaviy barqarorligini oshirish va hudud iqtisodiyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov, I. (1995). O‘zbekistonning iqtisodiy islohotlari. Tashkent: O‘zbekiston.
2. Xudoyberdiyev, B. (2020). Mahalliy budjetlar tarkibi va ulardan foydalanish. Tashkent: Moliyachi.
3. World Bank Group (2021). Subnational Budgets and Economic Development.

